

כלשהי, ועל כל פנים עריכה כזאת, שלא תחייב אותו לקרוא את כל הקונקורדאנציה, מאלף אד תיו, כתחליף לקריאת היצירות.

מבחינת הקריטריון הזה, הקונקורדאנציה הממוחשבת לשירת ביאליק שהכין אלי ציפר היא ברכה לבטלה: אין למצוא בה דבר אלא על-ידי קריאה רצופה לאורך החוברת כולה, וקריאה זו מייגעת הרבה יותר מקריאת שירי ביאליק עצמם: הערכים אינם מנוקדים, ההדפסה צפופה (שמונה טורים גדושים בכל עמוד, והעמודים קטנים למדי) ואותיותיה אינן נוחות לקריאה, מילות-הערך חסרות לגמרי מובאות מן השירים, ולו גם קצרות ומקוטעות ביותר, ומראי-המקום המצורפים להן אינם שימושיים מכיוון שאינם אלא מספר אחד הרומז לשמו של השיר לפי סדר "אינדקס מראי מקום" שבעמ' 40, ללא ציון מספר השורה (וברוך השם, יש לביאליק שירים שאורכם עשרות ומאות שורות...) או כל תוספת אחרת.

הגורם העיקרי לחוסר הטעם שבקונקורדאנציה זו הוא תפיסת המלה שביסודה. לידו של העורך, מלה היא ישות גראפית טהורה, ואין לה כל ערך מורפולוגי, תחבירי או סמאנטי. היא אותו גוש גראפי המופיע בתוך טקסט והמשתרע מרווח עד רווח (כשסימפיוסוק מפריד הוא בגדר רווח, לצורך זה), ותו לא. לפיכך, מילות-יחס, מילות-חיבור או מילות-שעבוד הן חלק בלתי-נפרד מערכי הקונקורדאנציה הזאת ("שהתחם", "החול", "ופסול"), צירופים מוקפים נחשבים למלה אחת ("אך-דעילך", "אל-תרגיו"), והאלף-בית הרץ שלפני מסודרת החוברת לוקח בחשבון אך ורק את סדר האותיות בתוך הישויות הגראפיות הללו. המחפש, למשל, את כל הצורות הקשורות קשר דקדוקי-סמאנטי לשרוש "נשא", ימצא את המלים "נשא", "נשאה", "נשאו", "נשאים", "נשאת", "נשאת", "נשואה", "נשואות" בעמ' 32 (ולא ברציפות!), את הצורות "אשא" ו"אשאנו" – בעמ' 5, את הצורה "שא" – בעמ' 24, "שא" – בעמ' 37, "תשא" – בעמ' 40, וכן הלאה. עד כאן, לכאורה, אין הנזק גדול כל-כך: סוף-סוף, ידיעת המורפולוגיה העברית בהחלט עשויה לסייע למעיין ולכוון אותו במציאת מילות-הערך (אם כי, כמובן, כבר בשלב זה מוריד קריטריון החיסכון במאמץ ובזמן את שימושיותה של החוברת לשפל המדרגה). אבל מה יכוון את האומלל לערכים כגון "נאשא" (עמ' 14), "נישא" (עמ' 17), "הנשואים" (עמ' 12), "התשאים" (עמ' 14), "ונשואים" (עמ' 19), ולבסוף – לערך "אשנשא" (עמ' 5)?!

ועוד: את הצורות "נשא" ו"נשא" ימצא המעיין בערך אחד (וכמוהן גם מלים שונות עוד יותר זו מזו במשמעותן, כגון "מתי" ו"מתי"). למען ההגינות צריך לציין, שהעורך עצמו כותב מעבר לשער החוברת: "למרבית הצער אין בנמצא מחשב המנקד כתב עברי, ולפיכך עשוי המחפש למצוא מלה שאותיותיה זהות אך משמעותה, או ניקודה שונים, וכל אלה מופיעים תחת ערך אחד". אך דווקא היא הנותנת: אם הוא עצמו מודע לבעיה, ובדואי גם לקשיים שהיא מעוררת אצל המעיין, מדוע החליט למחשב את הקונקורדאנציה שלו? להחלטתו זו ולתוצר שהפיקה יש השלכות רבות-חשיבות מעבר להם עצמם: שהרי דווקא פירות כושלים מסוג זה, שהמיגבלות על הפקתם וחוסר-הטעם שבעצם קיומם זועקים כל-כך לעיניים, דווקא הם עלולים להביא את הקהל לידי הטלת חשד כללית בנסיגות לשימוש במחשב בבלשנות ובחקר הספרות, אם לא גרוע מזה. לפיכך, ההצדקה האפשרית היחידה להחלטתו של אלי ציפר למחשב את הקונקורדאנציה לשירת ביאליק נראית לי ניסיון מכוער ומודע לקומם את הקהל מחדש נגד הרעיון "המבחיל" של מתן דריסת-רגל למחשב בתחומי הרוח ומדעי-הרוח... למרבה השמחה, יש לשימוש במחשב

שנה למותו), שנתפרסם ב'גזית', ג, חוב' י(לד) (טבת-שבט-אדר ת"ש), 15–16 (מס' 123 בחלק ב של פרק II בביבליוגרפיה שלפנינו) תרגום נוסף של "לפני החוק"; בתוך מאמרו של שמעון זנדבנק "על מבנה הפאראדוקס אצל קאפקה", שנתפרסם ב'הספרות', א, מס' 1 (אביב 1968), 11–16 (רשום בהערה למס' 4 בחלק א של פרק II בביבליוגרפיה), נכללו תרגומיהם של שני אפוריזמים מתוך "הוא" בתרגומו של זנדבנק, בנוסח שונה מזה שנכלל אחרי-כך בתרגומו ל'תיאור של מאבק'; ועוד.

ג. לעומת הצמצומים שנמנו עד כה יש לפחות הרחבה אחת שגם היא מוקשה: החלטתו של ירושלמי לכלול ברשימה הרצה של חיבורים על קאפקה גם את החיבורים-על-חיבורים-על-קאפקה עלולה לעוות את התמונה. ספרתי ומצאתי, שלפחות 20 מ-161 ערכי המאמרים (כלומר כשמינית מהם) הם ממין זה, ולא ככולם יש הארה כלשהי של קאפקה. לפי גישה זו עשויה להירשם בביבליוגרפיה מעין זו גם הרצנויה שלפניכם (שהרי אינה נדפסת בעיתון יומי), וברור שזה כמעט אבסורד!

ד. הליקוי החמור ביותר בביבליוגרפיה זו הוא ללא ספק חסרונם המוחלט של מפתחות. חסרון זה מונע למעשה את האפשרות להשתמש בה, כלומר: להיעזר בה לצורך מוגדר. הדבר היחיד שיכול המעיין בקאפקה בעברית לעשות הוא לקרוא את החוברת קריאה רצופה – ולקוות שיתקל אגב כך בדברים העונים לצרכיו. כך, למשל, אין מפתח של המתרגמים, אין מפתח לסיפורים הבודדים בתרגומם לעברית (ויש כבר כמה וכמה מהם שזכו לשלושה ולארבעה תרגומים, עובדה העשויה לעורר עניין מיוחד במעיין ובחוקר, ולא רק בחוקר התרגום), אין מפתח היוצא משמות היצירות במקורן הגרמני, אין מפתח כרונולוגי לתרגומים ולחיבורים על קאפקה (הסדר בכל מדור הוא אלפאביתי בלבד), לא כל שכן אין מפתח נושאים או מפתח המפנה לדיונים ביצירות ספציפיות של קאפקה. אולי מוגזם לדרוש את כל המפתחות האלה (אם כי לו הופקדה האחריות התוכנית לכל אחת מהביבליוגרפיות בידי מומחה לנושא, אפשר היה להכניס בקלות יחסית), אבל לפנינו פשוט אין אף מפתח אחד. לא כלום. מופיעה רק הרשימה הבלתי-נחוצה ביותר – "רשימת הספרים", כתבי-העת והקבצים המוזכרים בביב' ליוגרפיה", וגם היא אינה מפתח במובן המקובל של המלה, כי אין שום הפניות ממנה לעיולים המתאימים. היא פשוט מונחת לה בסיום החוברת, ולא ברור על מה ולמה...

דומה שהסיכום ברור: לפנינו מפעל נאה, בעל צדדים טובים למכביר – אבל לפי שעה חולשותיו גוברות על מעלותיו. נראה שהדרך הטובה ביותר להתגבר על חולשות אלה היא עבודת צוות, עם כל הקושי בגיוס צוותי עובדים בביבליוגרפיה, הידוע היטב גם לכותב שורות אלה.

ג. ט.

קונקורדאנציה חדשה לשירת ביאליק – ברכה לבטלה

ציפר, אלי. 'קונקורדאנציה לשירת ביאליק'. הוצאת "חצב", תל-אביב – יפו, תשל"ז. 40 עמ'.

קונקורדאנציות לכלל יצירתו של סופר, ליצירתו בז'אנר מסוים, או אפילו ליצירה (מקיפה) אחת, יכולות להיות כלי-עזר נוח ושימושי ביותר למעיין ולחוקר, שנקודת-המוצא שלהם היא מלים, צירופי מלים, או אפילו שדות סמאנטיים שלמים, והמבקשים למצוא בדרך קלה, מהירה וחסכונית את כל החומר הרלבאנטי לעניינם כדי שיוכלו להקדיש את רוב זמנם ואת מיטב מרצם לעיבודם של אותם נתונים ולהסכת מסקנות מהם. תנאי ראשון לשימושיות של כלי מעין זה הוא אפוא עריכה כזאת, שתאפשר לחוקר להגיע אל הנתונים בדרך הגיונית ושיטתית

¹ אגב, מה שכתב העורך על גב עטיפתה של החוברת – "וזהו

נתקבלו במערכת

ספרים ותדפיסים

קלופשטוק, פרידריך גוטליב. 'מות אדם'. עברית: צבי בן דוד המכונה הירש לעבל מליטשקין, פראג, 1817. ההדירו וציירו מבוא והערות: יהודה פרידלנדר וחיים שוהם. מסת מבוא: "צבי בן-דוד – המתרגם ועולמו": רות גלדשטיין-קסטנברג. פרסומי יד קורצווייל, אוניברסיטת בראילן, רמת-גן, תשל"ז. 90 עמ'. [מוסף לבקורת ופרשנות; טקסטים למחקר ולבקורת].

אבישור, יצחק. 'סמיכויות הנרדפים במליצה המקראית: דפוס-סגנון במליצת המקרא וגלגוליהם בספרות העברית (והארמית) הבתר-מקראית'. קרית ספר, ירושלים, תשל"ז. 192+VIII עמ'.

עובדיה, מרדכי. 'נדבכים: עם סופרי דורי (מסות ורישומים)'. הוצאת אל"ף, תל-אביב, תשל"ז-1975. 160 עמ'.

עובדיה, מרדכי. 'בסער ובדממה: (דמויות בספרותנו החדשה)'. הוצאת אל"ף, תל-אביב, תשל"ז-1976. 160 עמ'.

שוהם, חיים, עורך. 'שאל טשרניחובסקי: עיונים בשירתו ובדרכי הוראתה: סיכום ימי עיון שנערכו בבית-המדרש במלאות מאה שנה להולדתו (1875-1975)'. בית המדרש למורים ולגננות ע"ש א. שיון, פתח-תקוה, כסלו תשל"ז-נובמבר 1976. 26 עמ' [שכפול] [בתוכן: בן-עמי פיינגולד: "על הוראת הבלדות של ש. טשרניחובסקי"; הלל ברזל: "הסוניטה השביעית בכליל הסוניטות 'לשמש'"; נתן יונתן: "הסוניטה 'חרבות'"; חיים שוהם: "הערות למהות הנושא ההירואי בשירת טשרניחובסקי"]].

'עולמו של יוסף אדרים: מבחר מסיפוריו הקצרים'. עם מבוא וביבליוגרפיה מאת ששון סומך. בית ההוצאה הערבי מיסודו של הועד הפועל של ההסתדרות, תל-אביב, 1976. 205 עמ'. [בערבית]

מלאכי, צבי ודוד, יונה, עורכים. 'שי להימן: מחקרים בספרות העברית של ימי הביניים, מוגשים לא"מ הברמן (הימן הירושלמי) במלאות לו שבעים וחמש שנה'. המכון לחקר הספרות ע"ש ב"צ כץ, אוניברסיטת תל אביב, הוצאת ראובן מס ירושלים, תשל"ז. VIII+368 [2] עמ'. [בתוכן: יונה דוד: "כתבי אברהם מאיר הברמן [ומפתח הפיוטים שפירסם]"; מלאכי בית-אריה: "'אמונה יוצרה אצלו אמנה': שיר שנהגו להעתיקו בסוף כתיב"ד של התורה בתימן"; מאיר בניהו: "שירים ליום חתונתו של רמח"ל"; אברהם דוד: "סיפורי מעשיות על הגזירות בגרמניה בימי הביניים"; יונה דוד: "'יוצר לפסח' לאברהם המכונה אורח בר מתתיה"; יוסף היינמן: "'קדושה ו'מלכות' של קריאת שמע וקדושה דעמידה"; מאיר ולנשטיין: "איגרת לאברהם היכני מאת משה יהודה עבאס"; יוסף טובי: "יצחק בן ישראל – פייטן בכלי בן המאה ה'ג'"; מאשה יצחקי: "שני פיוטים של משה אבן עזרא"; ישראל לוין: "העט והפרש: (על 'שירה יתומה' של יוסף אבן חסדאי, ועל הקצידה בשירת החול בספרד)"; אהרן מירסקי: "משמעות החרוז בשירי האזור"; צבי מלאכי: "משליחות מחורזים לאברהם בר יעקב מריגסבורג"; דב סדן: "כבי תרי ותלת"; עזרא פליישר: "עיונים בשירתו של רב האיי גאון"; צבי מאיר רבינוביץ: "קרובת יניי לסדר האוינו: (קטעים מן הגניזה)"; יהודה רצהבי: "לחקר מקורותיו הערבים של 'בן המלך והנזיר'"; אלכסנדר שייבר: "מקבילות מספרות העולם לתמונות מן השירה העברית של ימי הביניים"; חיים שירמן: "משה

בתחומים אלה גם פירות מוצלחים יותר, כך שלמעשה אין נסיונו של מר ציפר מלמד אלא על עצמו.

לאמיתו של דבר, אין זו קונקורדאנציה כלל, אלא מילון הצורות כנתינתן במקור (פרט לניקוד). ההבדל בין מילון כזה לבין קונקורדאנציה של ממש מקביל במידה רבה להבדל שבין ספר הטלפונים הכללי ובין מדריך מסונג מעין "דפי זהב": במדריך מסונג (ובקונקורדאנציה) ניתן למצוא ולהתמצא בדרך שיטתית, על סמך טיפולוגיה כלשהי שיש בה היגיון; בספר הטלפונים (ובמילון רץ של צורות) ניתן למצוא רק את הדברים שקיומם ידוע (או מונח) מראש, כשבמקרה הטוב מיתוסף הפרטים הידועים עליו פרט נוסף שלא היה ידוע. במקרה של ספר הטלפונים, הפרט המיתוסף הוא מספר הטלפון, ולעיתים רחוקות יותר – הכתובת; ומכיוון שהמעין פותח את הספר לשם מציאתם לגבי מנוי, שהוא עצמו ידוע לו, הרי הוא שימושי יחסית למטרה שהוא בא לשרת. במקרה של החוברת שלפנינו, הפרט המיתוסף היחיד הוא מראה-מקום (שגם הוא, כאמור, חלקי וסתמי מדי), ומאחר שהשימוש העיקרי בקונקורדאנציה אינו לשם מציאת מראה-המקום להופעתה של מלה מסוימת בעלת צורה גראפית ידועה, הרי שימושיותה יחסית למטרות שקונקורדאנציה אמורה למלאן היא אפסית.

ואחרון: תמיהה היא, לשם מה בכלל החליט מר ציפר להכין את החוברת שלו – במחשב או שלא במחשב – אחרי שכבר יש בידינו מזה שבע-עשרה שנה ומעלה קונקורדאנציה לשירי ביאליק (אבן-שושן, א. וסגל, י. 'קונקורדאנציה לשירת ח"נ ביאליק'. קרית-ספר, ירושלים, תש"ד). אמנם קונקורדאנציה ותיקה זו אינה ממוחשבת, אבל כנגד זה ערכיה מסודרים סידור הגיוני ומנוקדים, קל למצוא בה גם את המלים היחידות וגם את צירופי-המלים, הערכים מלווים ציטטות, ואפילו ציטטות מקיפות למדי, וגם מראי-המקום המצורפים אל הציטטות מלאים יותר ונוחים יותר למעקב ולשימוש. פרט לכל זאת, הקונקורדאנציה של אבן-שושן וסגל מבוססת על 203 שירים של ביאליק, בעוד שהניסיון החדש של ציפר מביא בחשבון 130 משיריו בלבד, ומתעלם לא רק משירי הילדים שלו, אלא גם מ"מגלת האש". אין בו אפוא כל תיקון ושיפור, ואפילו לא תוספת, מבחינת עיבוד שירתו של ביאליק, ומבחינת הפגנת יכולתו של המחשב הוא מסתכם, כאמור, בקרוב לאפס. לפיכך אין מנוס מלחזור ולהגדיר את ה"קונקורדאנציה" שלפנינו בשתי מלים: ברכה לבטלה.

גב"י

הוצאה ראשונה מסוגה בארץ, ואולי אף בעולם כולו, [בן!]
נעשה עבוד ספרותי במחשב ומוגש לצבור הרחב" – הוא
התהדרות ריקה מתוכן: (א) סידור ישויות גראפיות לפי סדר
האלף-בית אינו בשום פנים ואופן "עבוד ספרותי". ואפילו
היה כתוב "עיבוד חומר ספרותי", גם אז היה בכך כדי
להטעות: לפי אותה תוכנית עצמה אפשר בודאי להפיק גם
רשימה אלף-ביתית רצה של מנויי חברת החשמל, או של
מקבלי השירות מחברה להפצת מקררים, או את רשימת
נישומי מס ההכנסה, או את פנקס הבוחרים לכנסת... (ב)
בחוצ'לארץ נעשו עבודות מושכלות ומורכבות הרבה יותר
בתחום זה – כולל, למשל, הפקת ציטטות כלואי לכל
ערך: (א) ואפילו בארץ – ההתקדמות גדולה יותר משמדה
(או משודע) מר ציפר. (על רשימה "קונקורדאנציונית" מעין
זו המוגשת לנו כאן, הניתנת כפלט-לוואי לתוכנית מורכבת
ורבת-כלית הרבה יותר, ראה: זמיר, צבי ושכביץ, בעז.
"הקבלת-נסחים של יצירות-ספרות על-ידי המחשב".
'הספרות', מס' 21 [נובמבר 1975], 46-59.)